

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

פנחס ואליהו-קנאות ושלום? (שיעור מס 30)

יצחק לוי (isaaclevy1234@gmail.com)

א. פנחס

1. הנני נותן לו את בריתי שלום

א. אבן עזרא במדבר כ"ה, יב ד"ה "את בריתי שלום": ... והטעם שלא יגור מאחי זמרי כי הוא נשיא בית אב.

ב. חזקוני במדבר כ"ה, יב ד"ה "בריתי שלום": דואג היה פן יפסיד כהונתו דאמרינן (ברכות לב:): כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו. עד שהבטיחו הקב"ה הואיל והרציחה לשם שמים היתה כמו שמפרש והולך.

ג. שפת אמת פרשת פנחס תרמ"א: ... ושילם לפינחס מידה במידה על ידי שמסר נפשו למות זכה להיות חי לעולם. ועל ידי שמסר גם הכהונה כדאיתא בזוהר הקדוש דמאן דקטיל נפשא פסול לכהונה, נמצא שידע פנחס שיאבד הכהונה על ידי זה. אף על פי כן נלחם מלחמת ה' לקדש שם שמים ולכפר על בני ישראל. לכן ניתן לו שנית הכהונה.

ד. ספורנו במדבר כ"ה, יב ד"ה "את בריתי שלום": ממלאך המוות, כענין "עושה שלום במרומיו" (איוב כ"ה, ב), כי אמנם ההפסד לא יקרה אלא בסיבת התנגדות ההפכים, וזה אומנם נתקיים בפנחס שהאריך ימים הרבה מאוד מכל שאר אנשי דורו, עד שהיה הוא משמש במשכן שילה בזמן פילגש בגבעה, שהיה בלי ספק אחרי מות יהושע ושאר "הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע" (יהושע כ"ד, לא), וכל שכן אם היה בזמן יפתח שכתב למלך בני עמון "בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה וכו' שלוש מאות שנה" (שופטים י"א, כו). וכבר סיפרו ז"ל שפנחס לא רצה ללכת אז אל יפתח להתיר נדרו וכל שכן לדברי האומר אליהו זה פנחס, והוא עדין חי וקיים.

ה. רבנו בחיי במדבר כ"ה, יא: נמצאת למד שהשבת החמה גרמה קיומן של ישראל, שאלמלא כן היו כליו, ואם כן פנחס גרם לישראל אורך ימים ושנות חיים מאותו זמן עד סוף העולם, ואותן השנים אין להם סוף ותכלית, ולכך זכה לחיות לאין תכלית מידה כנגד מידה כי פינחס הוא אליהו, כענין שאמר הנביא "בריתי היתה אתו החיים והשלום", ונאמר כאן "את בריתי שלום".

ו. הנצי"ב העמק דבר במדבר כ"ה, יב ד"ה "את בריתי שלום": בשכר שהניח כעסו וחמתו של הקב"ה ברכו במידת השלום שלא יקפיד ולא ירגיז. ובשביל כי טבע המעשה שעשה פנחס להרוג נפש בידו היה נותן להשאיר בלב הרגש עז גם אחר כך, אבל באשר היה לשם שמים משום הכי באה הברכה שיהא תמיד בנחת ובמידת השלום, ולא יהא זה הענין לפוקת לב.

ז. הנצי"ב העמק דבר זברים י"ג, יח בענין עיר הנידחת: "ונתן לך רחמים" דמעשה עיר הנידחת גורם שלוש רעות בישראל: א', שההורג נפש נעשה אכזר בטבע. והנה יחיד הנהרג בבית דין כבר נבחרו לזה שלוחי בית דין, אבל עיר שלמה בעל כרחנו עלינו להרגיל כמה אנשים להרוג ולהיות אכזריים. ... "ונתן לך רחמים" מידת רחמים.

ח. מדרש אגדה תורה שלמה במדבר כ"ה, יב (צז) לכן אמר הנני נותן לו את בריתי שלום: כמו ששם שלום ביני ובין בני ישראל שלא לכלותם בקנאתי שאני מקנא לע"ז, לכן אני כורת ברית עמו שיהא לו שלום מכולם, שלא יוכלו להזיקו.

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

ט. הרב הירש במדבר כ"ה, יב: "שלום" הוא נכס יקר ואדם חייב להקריב לו את הכל, את כל זכויותיו ואת כל נכסיו, אך לעולם אל יקריב לו את זכויותיהם של אחרים ולעולם אל יקריב לו את זכויות הטוב והאמת האלוהית. שלום אמת בין הבריות תלוי בשלום כולם עם ה'. מי שמעז להיאבק עם אויבי הטוב והאמת האלוהית, הרי בעצם מאבקו זה הוא מלחמי ברית השלום בארץ. מי שכובש את פניו בקרקע למען השלום המדומה עם הבריות ומניח להם לעורר מדנים עם ה', הרי בעצם אהבת השלום שלו הוא נעשה חבר לאויבי ברית השלום בארץ. לא אדישות ההמונים, אף לא דמעת הכאב שניגרה בחוסר מעש בפתח המשכן, אלא מעשהו האמיץ של פינחס הוא שהציל את העם והשיב לו את השלום עם ה' ותורתו ועל ידי כך החזיר על כנו את היסוד לשלום אמת.

2. ברית כהונת עולם

א. זבחים ק"א ע"ב: דארי"א א"ר חנינא לא נתכהו פינחס עד שהרגו לזמרי דכתיב (במדבר כה-יג) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם רב אשי אמר עד ששם שלום בין השבטים שנאמר (יהושע כב-ל) וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל.

ב. רש"י, במדבר כ"ה, יג, ד"ה "והיתה לו": שאף על פי שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן, לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו, ולתולדותיהם שילידו אחר המשחתן, אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח, לא בא לכלל כהונה עד כאן, וכן שנינו בזבחים (קא:) לא נתכהו פינחס עד שהרגו לזמרי.

ג. אבן עזרא במדבר כ"ה, יג: ושכרו שתהיה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם ונצח כי הכהנים הגדולים היו מבני פינחס. (רי' דברי הימים א, ה, ל-לא; יחזקאל מ"ד, טו)

ד. חזקוני במדבר כ"ה, יג, ד"ה "ברית כהונת עולם": כל כהנים גדולים שהיו במקדש אפילו בתחילת בית שני היו מפנחס דכתיב בדברי הימים: ואלעזר הוליד את פנחס וגוי' (דברי הימים א, ה, ל).

ה. הרב הירש במדבר כ"ה, יג, ד"ה "והיתה לו" וגו': כאשר נולד פנחס, עדיין היה אלעזר בגדר זר, ולפיכך עד כה לא בא פינחס לכלל כהונה. אולם כדרך שבט לוי זכה במעלת הלווייה על ידי מעשהו בחטא העגל ואח"כ נבחר לכך בפירושו. כן היה הדבר כאן: במעשה ההצלה של פינחס הוא פעל כ"כהן" ה"מכיר" לעם את הדרך (ראה פי' בראשית עמ' קסד); הוא ביצע במעשה ממשי את ההתמסרות המכפרת שעבודת הכהן מבצעת במקדש דרך סמל. משום כך נתעלה לדרגת כהן אחרי המעשה הזה.

3. ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגיפה ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם (תהילים קו, ל-לא)

א. סנהדרין פב ע"ב: ויעמד פנחס ויפלל אמר רבי אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד כביכול שעשה פלילות עם קונו בקשו מלאכי השרת לדחפו אמר להן הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משיב חימה בן משיב חימה הוא.

ב. רש"י שם ד"ה "קנאי בן קנאי": משבט לוי שקינא במעשה דינה דכתיב (בראשית לד) "הכזונה יעשה את אחותנו". "בן משיב חמה": אהרון במעשה דקורת דכתיב "כי יצא הקצף" וכתוב "ויתן את הקטורת".

ג. תרגום: "וקם פנחס וצלי ואתכליא את מותנא"

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

ד. מדרש הגדול במדבר כ"ה, י"א: ... בזכות מי! בזכות שבטו של לוי שנקראו ישרים, שנאמר "כי הלויים ישרי לבב להתקדש מהכהנים" (דברי הימים ב, כ"ט, לד). ולפי שאהב פנחס להצדיק את ישראל, אמר לו הקב"ה: פנחס, אהבת צדק, אהבת לצדק את בני, ותשנא רשע, ששנאת מלחייבן בשעה שנתעלמה הלכה ממשנה, על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבירך" (תהילים מ"ה, ח). הריני מיחסך ומגדלך מכל בני דורך, מנין! ממה שקרינו בענין פינחס בן אלעזר בן אהרון הכהן.

יא. פינחס בן אלעזר בן אהרון הכהן. עליו הכתוב אומר "עטרת זקנים בני בני" (משלי י"ז, ו). את מוצא שלא נכרתה ברית לאהרון אלא ע"י פינחס בן בנו, לפי שהיו מעשיו דומין לאהרון. מה אהרון עצר את המגיפה דכתיב "ויעמד בן המתים ובין החיים ותעצר המגפה" (במדבר י"ז, ג), אף פנחס כמותו שנאמר "ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה" (תהילים קנ"ט, ו) וכן הוא אומר "בריתי היתה איתו החיים והשלו" (מלאכי ב, ה) החיים, שהחיה את ישראל מיד מלאך המות, והשלו"ם, זו ברית שנכרתה לו, שנאמר "הנני נותן לו את בריתי שלום (פס' י"ב).

ה. רמח"ל מסילת ישרים פרק י"ט: ענפי האהבה, הם הג' שזכרתי: הדביקות, השמחה, והקנאה... הענף הג' הוא הקנאה, שיהיה האדם מקנא לשם קדשו, שונא את משנאיו ומשתדל להכניעם במה שיוכל... וזה פשוט כי מי שאוהב את חברו אי אפשר לו לסבול שיראה מכים את חברו או מתרפים אותו ובודאי שיצא לעזרתו גם מי שאוהב שמו יתברך לא יוכל לסבול ולראות שיחללו אותו ח"ו וישעברו על מצותיו, והוא מה שאמר שלמה (משלי כ"ה) עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בס, כי אותם שמהללים רשע ברשעתו ולא יוכיחו על פניו מומו, הנה הם עוזבי התורה ומניחים אותה שתתחלל ח"ו, אך שומריה המתחזקים להחזיקה ודאי שיתגרו בס לא יוכלו להתאפק ולהחריש... ואומר (תהלים צ"ז) אוהבי ה' שנאו רע.

ו. זוהר בראשית רמה: כל מאן דרחים ולא קשיר עמיה קנאה לאו רחמותיה רחמותא.

בתרגום: כל מי שאוהב ולא קשורה לאהבה קנאה אינו אוהב אהבה.

ז. הרב חרל"פ, מי מרום על התורה במדבר כ"ה, י"א: בקנאתו של פנחס לא היה שום ענין של פירוד, כי אם אדרבה דווקא מתוך גודל אהבתו לישראל להשיב את החימה של הקב"ה מעליהם קינא את קנאת ה' בתוכם, ולכן האירה בו סגולת כלל ישראל שהם "ממלכת כהנים וגוי קדוש" וזכה לברית כהונת עולם לו ולזרעו אחריו.

ב. אליהו

1. משנה סוף עדויות: אמר רבי יהושע, מקבל אני מרבו יוחנו בן זפאי ששמע מרבו רבו מרבו, הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרוב, אלא לרחק המקורביו בזרוע ולקרוב המרחקין בזרוע... רבי יהודה אומר, לקרוב, אכל לא לרחק. רבי שמעון אומר, להשוות הממלקות. וחקמים אומרים, לא לרחק ולא לקרוב, אלא לעשות שלום בעולם, שנאמר (מלאכי ג) הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

2. מכילתא פתיחתא לפרשת בא: נמצאת אתה אומר: שלשה בניס (ויש גורסים נביאים) הם: אחד תבע כבוד האב (הקב"ה) וכבוד הבן (ישראל), ואחד תבע כבוד האב ולא כבוד הבן ואחד תבע כבוד הבן ולא כבוד האב. ירמיהו תבע כבוד האב וכבוד הבן... לכך נכפלה נבואתו... אליהו תבע כבוד האב ולא כבוד הבן, שנאמר "קנא קנאתי לה' אלהי צבאות" וגו', ומה נאמר שם: "ויאמר ה' אליו לך שוב לדרכך מדברה דמשק וגו'.. ואת אלישע בן שפט.. תמשח לנביא תחתיך" (י"ט, טו-טז). שאין תלמוד לומר "לנביא תחתיך" אלא שאי אפשר (שאינו רוצה) בנבואתך. יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב... מה כתיב: "ויהי דבר ה' אל יונה שנית לאמר" (יונה ג, א). שנית נדבר עימו, לא שלישית.

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

3. **ילקוט שמעוני מלכים א, ר"ז:** אמר לו הקב"ה לאלהיו: מה לך פה אליהו! היה לו שיאמר לפניו: ריבונו של עולם! בניך הם, בני בחוניך הם, בני אברהם, יצחק ויעקב שעשו לך רצונך בעולם ולא עשה כן, אלא אמר לפניו: "קנא קנאתי לה' אלהי צבאות". התחיל הקב"ה לדבר עימו דברי נחומים. אמר כשנגליתי ליתן להם תורה על הר סיני לא נגלו עימי אלא מלאכי השרת שהן רוצין בטובתן של ישראל. המתין לו שלוש שעות ועדיין אליהו בדבריו הראשונים הוא עומד "קנא קנאתי". באותה שעה אמרה לו רוח הקודש לאלהיו: "לך שוב לדרכך ומה שבדעתך איני יכול לעשות ואין אתה יכול לעשות".

4. **מדרש הגדול במדבר ע-תנ-תנא:** דאמר רבי שמעון בן לקיש הוא פנחס הוא אליהו. אמר לו הקב"ה: אתה נתת שלום ביני ובין בני ישראל בעולם הזה, אף לעתיד לבוא אתה הוא שעתיד ליתן שלום ביני ובין ישראל שנאמר "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" (מלאכי ג, כג-כד).

5. **הרב קוק קבצים קובץ ג, צב (אורות הקודש ג, ע' ששה):** כשם שבתחילה לפני התבראותו (של העולם) הכיר (אלהיו) יותר מכל את עומק הכיעור והזיהום שעולם שפל זה שקוע בתוכו ומפני כך קנא באש שלהבת לבער את רוח הטומאה והמחזיקים בו כן כיכר אחרי ביסוסו את כל ניצוץ קודש שבעולם זה להעלותו ברוח שלום והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

6. **המלבי"ם, מלכים ב, י"ט, ג:**

א. **ד"ה 'וילך אל נפשו':** כי אליהו היה מתבודד רוב ימיו ועוסק בשלמות עצמו להשלים את נפשו, רק בעת הצורך היה נביא שלוח אל העם. ואחר שראה שכל הנפלאות שעשה לא פעלו, ראה כי אין לו ערך להשלים את העם ולכן קם וישב ללכת אל השלמת נפשו.

ב. **שם פס' י ד"ה ויאמר:** הנה אנכי לא אוכל להיות נביא מורה ומוכיח לעם הזה, כי צמתתני קנאתי על רוע מעשיהם ועיי קנאתי שהרגתי נביאי הבעל יבקשו את נפשי ולכן לא אוכל לעשות שליחותי.

ג. **שם פס' יא:** ... רק בקול דממה דקה וממנו ילמדו שלוחיו ונביאיו בל יסערו סער, בל ירעישו רעש ובל יבעירו אש כמו שעשה אליהו בקנאותו לה' צבאות שעצר את השמים ושחט את נביאי הבעל, כי ה' ישלח את נביאיו שיבואו אליהם בקול דממה וימשכו את העם בעבותות אהבה ובדברים רכים.

7. **זוהר לך לך חלק א, צג, ע"א:** תא הו', בקדמיתא קתיב, (מלכים א יט) מה לך פה אליהו וגו'. וקתיב קנא קנאתי לך (אלהי צבאות) כי עזבו ברייתך בני ישראל וגו'. אמר ליה חזקיה בְּכָל אֲתֵר דְּהָאֵי רְשִׁימָא קִדְיָשָׁא יִרְשָׁמוּן לִיָּהּ בְּנֵי בְּשָׂרָהוֹן אֲנִתְ תִּזְדָּמוּן תְּפֹו, וּפְרָמָא דְאַסְהִיד דְיִשְׂרָאֵל עֲזָבוּ, הוּא יְסִהִיד דְיִשְׂרָאֵל מְקִימִין הָאֵי קִימָא. וְהָא תִּנְיָנוּן עַל מָה אֲתַעֲנַשׁ אֱלֹהֵי קַמִּי קִדְשָׁא בְּרִידָה הוּא עַל דְאַמַר דְלְטוֹרָא עַל בְּנוֹי.

ובתרגום: בא ראה, בראשונה כתוב (מלכים א יט) מה לך פה אליהו וגו', וכתוב קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו ברייתך בני ישראל וגו'. אמר לו, חזקיה, שבכל מקום שהרשם הקדוש הזה ירשמו אותו בני בבשרם, אתה תזדמן לשם. והפה שהעיד שישאל עזבו, הוא יעיד שישאל מקימים את הברית הזו. והרי שנינו, על מה נענש אליהו לפני הקדוש ברוך הוא? על שאמר לשון הרע על בניו.